

DOSYA: 12 HAZİRAN SEÇİMLERİ

Demokratikleşme Evreni Barış ve Refaha Ulaştırır mı?

Prof. Dr. Mustafa Aydın

Dünyadaki yönetimlerin demokratikleşme yönünde evrilmesinin nedenleri ve bunun ortaya çıkartmakta olduğu sonuçlar.

12 Haziran Türk Siyasal Hayatının Nadir Seçimlerinden Biridir

Prof. Dr. Hasan Bülent Kahraman

12 Haziran seçimleri önümüzdeki dönemde ortaya çıkacak siyasal gelişmelerin nüvesini içinde barındırıyor.

Batı Tipi Bir Anayasaya Kavuşabilecek miyiz?

Prof. Dr. Mehmet Akad

Her 10 yılda bir yapılan anayasalardan farklı olarak, bu kez 30 yıllık bir aradan sonra yine bir Anayasa hazırlık dönemine giriyoruz.

Seçim Bölgesi Barajları ve Bütçe Politikası

Prof. Dr. Orhan Şener

Seçim bölgesi barajı ve kontenjan sınırlamalarıyla temsilde adaletten vazgeçildi.

Seçmen Kendini Yormayacak Lider İstiyor

Özge Ercan

Karikatürist, mizahçı, şair, yazar Metin Üstündağ
12 Haziran Genel Seçim sonuçlarını değerlendirdi.

BATI TİPİ BİR ANAYASAYA KAVUŞABİLECEK MİYİZ?

Prof. Dr. Mehmet AKAD

Khas öğretim üyesi

Her 10 yılda bir yapılan anayasalardan farklı olarak, bu kez 30 yıllık bir aradan sonra yine bir Anayasa hazırlık dönemine giriyoruz. Batı ülkeleri anayasalarından biçim ve öz olarak değişik özellikler taşımasına karşın Osmanlı İmparatorluğu döneminden başlayarak süregelen bir 'Anayasa Geleneği'ne sahip olduğumuz yadsınamaz.

1876 tarihli 'Ferman Anayasa' ile bu Anayasa'da 1909 tarihinde yapılan değişikliklerden sonra Kurtuluş savaşından başlayarak Cumhuriyet döneminde de bir dizi (1921-1924-1961-1971 değişiklikleri-1982 tarihlerinde) Anayasa yapıldığını biliyoruz. Öte yandan, 1982 Anayasası'nda önemli değişiklikler yapılmasına karşın eldeki metnin, toplumdaki yeni sosyal ve ekonomik gelişmeleri, ortaya çıkan yeni istemleri karşılamadığı da bir gerçek. Bu da toplumu yeni bir Anayasa arayışına götürüyor.

Anayasalar yapılırken, çağdaş demokratik anayasaları örnek almak genelde hazırlık döneminin yöntemidir. Bizdeki çalışmalarda da aynı yol izlendiği için yeni Anayasa'nın yönünün ne olacağını ele almadan önce, Batılı ülkelerin ortak şifrelerine yakından bakmak gerekiyor.

BATI ANAYASALARININ ORTAK ŞİFRELERİ

Batı anayasaları ülkelere göre tarihsel gelişim açısından farklılıklar gösteriyor ama şifreler ortak: Mülkiyet, ulus egemenliği, demokrasi, klasik özgürlükler ve bireycilik; daha da kısaltarsak, siyasal ve ekonomik liberalizm. Sosyo-ekonomik açıdan bakıldığında slogan şu: "Feodalizm bitti, yaşasın liberalizm ve kurucusu burjuvazi".

BİRLEŞİK KRALLIK

Bu konuda en farklı örnek İngiltere; daha 1215'de (Magna Carta Libertatum) aristokrasi kralın karşısına dikiliyor, "bana danışmadan vergi koyamazsın, savaşa karar veremezsin, üstelik keyfi tutuklama yok, kişi güvenliğini sağlayacaksın" diyor. Ortada bir anayasa olmamasına karşın, o tarihten sonra da sosyal yapıdaki gelişmelere dayalı olarak bir dizi haklar bildirisi ile kralın yasama ve yürütme alanındaki yetkileri parlamento yönünde sınırlanıyor. Bu gelişmenin şifresini de 17.yüzyılda en güzel John Locke açıklıyor: "Siyasal iktidar, mülk sahiplerinin mülk sahiplerine verdiği bir yetkidir".

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

Aynı pencereden A.B.D.'ye bakarsak orada Kuzey Amerika Devletleri'nin kuruluş aşamasında anayasalarının başına yerleştirdikleri Hak Bildirileri'nin en önemlisi olan 1776 tarihli

Virginia Haklar Bildirisi'ni görürüz. İnsanın doğuştan haklara sahip olduğunu açıklayan, kişi güvenliğine dayanan, iktidar yetkisinin halkta olduğunu, yasama, yürütme ve yargı güçlerinin ayrılığını savunan Bildiri'nin aynı şifreyi kullandığı rahatlıkla söylenebilir. Feodal toplumu yaşamadan doğrudan 'kentleşme'ye geçen ve bu şansı kurulan yeni devletle doğru yönde kullanan A.B.D. her alanda liberalizmi ve sonraki gelişmesini en iyi yöneten ülke olmuştur.

FRANSA

Son olarak, Avrupa'nın liberalizme geçişini simgeleyen ve ilkeleri anayasalarında yer alan en ünlü anayasal belge olan 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'ne de bir göz atmak gerekiyor. 17 maddeden oluşan kısa bir metin ama hem liberal devletin öğelerini hem de haklar ve özgürlüklerin dayanaklarını, sınırlarını düzenliyor. Özellikle 3. ve 6.maddeler özlü biçimde liberal devletin temel taşlarını gösteriyor. 3.madde, egemenliğin kaynağının ulusta olduğunu, hiçbir kişi ya da kurumun kaynağını ulustan almayan bir otoriteyi kullanamayacağını söylerken; 6.madde, yasanın genel iradenin eseri olduğunu, tüm yurttaşların ayırım gözetmeden yasa karşısında eşit olduklarına işaret ediyor.

Avrupalı devletlerin 18.yüzyılda anayasalarına koyup uyguladıkları bu iki maddenin önemini anlamak için bugün dönüp şöyle bir Orta Doğu ülkelerindeki kargaşaya, iç savaşlara bakmak yeterli olur sanıyorum.

Haklar ve özgürlüklere gelince, Bildiri'nin bu konuda Virginia Haklar Bildirisi'ne paralel bir anlayışı yansıttığı görülmektedir. Gerçekten, doğal haklar teorisini kabul ettiğini farklı maddelerde açıklarken, özgürlüğü "başkalarına zarar vermeyecek her şeyi yapmak" biçiminde tanımlayan, sınırını da yasaların çizeceğini söyleyen Bildiri, 17.maddesinde de mülkiyet hakkının dokunulmaz ve kutsal olduğunu vurgulayarak liberal devletin özgürlük anlayışının çerçevesini tamamlıyor.

Siyaset sosyolojisinin verileri açısından bakıldığında, anayasaların birer toplum sözleşmesi, sosyal sınıflararası bir 'uzlaşma metni' olduğu söylenir. Gerçekten bunun en güzel örneğini yine 1848 tarihli Fransız Anayasası verir. Dönemin işçi ayaklanmalarının İtalya, Hollanda, Almanya gibi öteki ülkelere de yayılmasıyla başlayan 'Haziran devrimi' hareketinden sonra işçiler ve hükümet 1789 anlayışını bazı sosyal öğelerle tamamlayarak uzlaşmaya vardılar.

Genel oyun kabulü, bir yanda ailenin korunması ve çalışma hakkının sağlanması öte tarafta mülkiyet ve kamu düzeninin korunması gibi kavramlarda anlaşmaya varılması işçilerle burjuvazinin uzlaşma tabanını oluşturmuştu. Sonradan bu anlayış Fransa'nın 1958 tarihli Anayasasının 2.maddesinde de yer almıştır: "Fransa bölünmez, laik, demokratik ve sosyal bir Cumhuriyettir."

Aynı dönemde benzer sosyal yaklaşımın Fransa'ya komşu ülkelere de yayıldığı ve anayasalarında yer aldığı biliyoruz. Ancak unutmayalım ki bu anayasacılık hareketleri, gücünü hep toplumdaki sosyo-ekonomik değişimlerden, örneğin 19.yüzyılda sanayi devrimi ve onun getirdiği yeni toplumsal yapılaşmadan alıyor.

Batı ülkelerinde klasik liberal devletten başlayarak günümüz sosyal devlet anlayışına gelinceye kadarki süreci, çok kısa da olsa, eski ve yeni şifreleriyle birlikte sergilemeye çalıştım. Böylece ülkemizdeki gelişmeyi incelerken elimizde sırası geldiğinde başvurabileceğimiz bir veri tabanı oluştu. Artık bu şablondan yola çıkarak Türkiye'deki anayasacılık hareketlerine bakabiliriz.

TÜRK ANAYASACILIĞI-FARKLI ŞİFRELER

Gerçekten bizdeki anayasa hareketleri, Batı'daki gibi sosyal ve ekonomik alanda üretim biçiminin tarihsel gelişme içinde ortaya çıkardığı ekonomik modele ve sosyal sınıflaşmaya dayalı olarak gelişmiyor. Zaten farklılığı da buradan geliyor. Sistem belirleyici şifrelere sahip değil, bu durumu incelerken göreceğiz.

II. Abdülhamit'in istemeyerek kabul ve ilân ettiği 1876 Anayasası'nın, Belçika Anayasası örnek alınarak Ahmet Mithat Paşa ve arkadaşları tarafından hazırlandığını biliyoruz. II. Meşrutiyet diye anılan döneme geçiş ise yine Anayasa'da 1909 yılında yapılan değişikliklerle sağlanıyor. Bu defa hareketin başında İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ordu var.

1921 Anayasası Kurtuluş Savaşı içinde ortaya çıkmış. İlk maddesinde "egemenlik kayıtsız şartsız ulusundur" diyor. Savaş nedeniyle güçler birliğine dayalı ve sürekli toplanan bir Meclis hükümeti bu olağanüstü durumu yönetiyor.

1924 Anayasası, 1923 yılında Cumhuriyet'i ilân eden ikinci Meclis'de kabul edilmiştir. Meclis Hükümeti'nden yavaş da olsa güçler ayrılığına dayalı parlamenter sisteme geçişin özelliklerini taşımaktadır. Devletin kuruluş aşamasında, o günün güç koşullarında Atatürk ve arkadaşları tarafından hazırlanan, eski yönetimin temel niteliklerini değiştiren bu iki Anayasa'yı kronolojik gelişme içinde ele aldım; bu nedenle 'biçim' yönünden değil, anayasal geleneğe 'öz' açısından getirdiği katkılar açısından değerlendirilecektir.

1961 Anayasası, 27 Mayıs askeri hareketinin (Fransa'daki gibi monarşiyi yıkıp yerine parlamenter sistemi getirmediği için 'ihtilâl' denmiyor) sonucu hazırlanmış dönemin benzer anayasalarının tüm özelliklerini taşıyor.

Bunları kısaca sayalım: Sosyal hukuk devleti, çift meclis, Anayasa Mahkemesi, klasik hakların yanı sıra sosyal ve ekonomik haklar, egemenliği kullanan yetkili organlar anlayışı ve gerek yürütme gerekse yargı alanında kabul edilmiş yeni anayasal kurumlar. 9 Temmuz 1961'de halkoyuna sunulan Anayasa, oylamaya katılanların yüzde 61,5'i tarafından kabul edilerek yürürlüğe giriyor. Burada Anayasa'ya karşı olanların oy oranının yüksek oluşu doğrusu dikkat çekiyor.

1971'de yine ordunun verdiği muhtıra ile hükümet görevinden ayrılıyor, yeni kabine kuruluyor; 1971-1973 ara rejiminde 1961 Anayasası iki kez değişikliğe uğruyor, yürütme güçlendiriliyor, haklar ve özgürlüklerin sınırları daraltılıyor, anayasal ve idari yargı denetimine sınırlama getiriliyor.

Nihayet 1982 Anayasası; ordunun 12 Eylül 1980 günü yönetime el koyması sonucu kurulan Danışma Meclisi sonra da Milli Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen tasarı 1982'de halkoyuna sunuluyor, yüzde 91.37 gibi yüksek oranla da kabul ediliyor. Yürürlükte olan bu Anayasa'nın temel kurumları ve işleyişleri, hak ve özgürlükler düzeni, herkesin bilebileceği ölçüde medyada tartışıldı; incelemesine girmiyorum. Ancak 1961 Anayasası ile birlikte anayasa geleneğimize katkısını aşağıda göreceğiz.

Batı Anayasacılık hareketine ilişkin açıklamaları bizdeki gelişmelerle karşılaştırınca ilginç bir özellik hemen göze çarpıyor: Bu ülkelerde hazırlık toplumdaki başlayıp yukarıya doğru geliyor ve iktidara iletiliyor. Kaldı ki, iktidar da zaten toplumsal yapıyı yansıtıyor. Durumu en iyi Fransız politikacı Barnave'ın Devrim sırasında burjuvazinin gücüne işaret etmek için söylediği şu sözler açıklıyor: "Zenginliğin böylesine yeniden dağılımı, iktidarın da yeniden dağılımını gerektirecektir."

Bizdeki anayasalara baktığımızda ise aynı gelişmenin tümüyle tersine oluştuğunu, anayasa tasarılarının iktidara yapılan baskıyla yukarıda hazırlanıp halkın onayına sunulduğunu görüyoruz. Böyle olunca, halkın anayasa hareketlerinin dışında kaldığı, ancak hazırlık aşamasında içeriği öğrendiği ve sunulan tasarımı oyladığı anlaşılıyor. Bu nedenle halkın buradaki temel ölçütü, inandığı siyasal partinin gösterdiği yönde oyunu kullanma biçiminde referanduma yansıyor.

Bir de şu var: Anayasa, bir toplumsal zorunluluk, bir gereksinme, kimi sorunların çözümü için sosyal gruplardan gelen genel istek nedeniyle hazırlanmıyor. Tersine, ortaya çıkan değişik nitelikteki olguların (ekonomik, sosyal, kültürel gibi) derinine inmeden hukuksal bir çözüm olarak öneriliyor. Ancak yine de sözü edilen anayasacılık hareketlerinin beraberinde bir 'anayasa ilkeleri geleneği' getirdiği söylenebilecektir.

Gerçekten, tek meclisli parlamenter sistem, sosyal hukuk devleti, geniş bir klasik, siyasal, sosyal ve ekonomik haklar listesi, güçlü yürütme, (parti disiplini ile de bu kolayca sağlanıyor) egemenliği T.B.M.M. ile birlikte kullanan organlar, idari ve anayasal yargı, serbest seçimler ve demokrasinin vazgeçilmez öğeleri siyasal partiler, bu geleneğin temel taşlarıdır. Başka ülkelerin anayasalarında yer alan ortak ilkeler de zaten bu anayasaların ilk üç maddesinde hep tekrarlanmıştır.

Günümüzde, seçimlerden sonra ortaya çıkan siyasal tablo, yansıttığı iç dinamiklerle birlikte değerlendirilince yeni bir Anayasa hazırlanması da zorunlu oluyor. Yukarıda söylediğim gibi, anayasaların toplumdaki sosyal ve ekonomik güçler arasında bir 'uzlaşma metni' olduğunu kabul edersek, bu kez böyle bir uzlaşmanın sağlanabileceğine ilişkin koşullar hazır gibi gözüküyor.

Bu çerçevede, Meclis'deki yeni siyasal yapının yanı sıra Anadolu'daki kentleşme ve sanayileşme yönündeki gelişmenin temsilcileri ile toplumdaki öteki sosyal katmanların da katılımının sağlanması, uzlaşmanın boyutlarını genişletecek, içeriğini zenginleştirecektir. Belki böylece biz de tabandan yukarıya doğru uzanan ve toplumsal güçlerin uzlaşmasını sağlayarak yeni dönemin ilkelerini belirleyecek 'Batı tipi' bir anayasaya kavuşabileceğiz.